

VÁRADY TIBOR

Házasság és válóper

(Dokumentumpróza)

Az itt következő szöveg egy készülő dokumentumpróza-kötet része. A központi szereplő Farkas Geiza, Kiss Ernő aradi vértanú dédunokája. Nagyon érdekes ember volt – ehhez talán a „különc” jelzőt is hozzátehetném. Társadalomtudománnyal foglalkozott, több könyvet jelentetett meg, a két világháború között komoly szerepe volt a vajdasági magyar kulturális életben. Leginkább Elemérhez kötődött, de sokat tartózkodott Pesten és Bécsben is. Eleméren a Kiss Ernő-birtokon lakott, a kastélyban. Életének kritikus fordulatai során – és valamennyire a mindennapokban is – ügyvédi segítségre támaszkodott. Az ügyvédje egyszersmind a barátja is volt, így a vele folytatott levelezés közelebbről mutatja meg Farkas Geizát. Ez a prózarészlet házassága és válópere bonyodalmairól szól.

Házasság vagy mégsem?

Farkas Geiza házasságáról annyit tudok, amennyit a válóperes iratok tükröznek. Ehhez talán még hozzátehetek egy jóslatot, melyet egy asztrológus készíthetett. De ennél az esetnél bizonytalan talajon mozgok. A jóslatokhoz kevésbé értek, mint a periratokhoz. Meg itt van az is, hogy nem vagyok benne igazán biztos, hogy Farkas Geizára vonatkozik-e a jövőndőlés. Két Farkas Geiza vonatkozású iratcsomó között találtam meg egy másik jóslattal együtt. Ez a másik egy teljes szöveg öt kézzel írt oldalon. Az asztrológus alá is írta: Graf Ede. Hogy kinek a sorsát jóslta meg, az nincs odaírva, de kikövetkeztethető. A szöveg első mondata egy azonosítás: „Férfi, született 1901 november 15-én d.u. ½ 4 Nagybecskerek”.

Ez pontosan Ernő nagybátyám. Abból a jóslatból, amit itt be szeretnék fűzni, sajnos hiányzik a kezdőlap. Így nincsen születési dátum sem, mely eligazíthatna. A megmaradt papírlapokon azonban vannak észrevételek, melyek Farkas Geizát sejtetik – és támaszként itt van még az a tény, hogy két Farkas Geiza-iratcsomó között találtam. Vélhetően ezt is Graf írta. Ezúttal a neve nincs ott az írás végén, de a kézírás hasonlít az övére. Amikor Graf (ha ő volt) jósként leírta, hogy mit fog hozni a sors, akkor az volt a kérdés, hogy tényleg így lesz-e. Ez a kérdés most valamennyire háttérbe szorult, kérdéssé vált viszont, hogy kinek a sorsáról volt szó.

A Farkas Geiza-iratok között talált jóslat zárósorai kitérnek a házasság kérdésére is:

Házasságkötés nem valószínű. Ha mégis, nagy életkora erős egybeniség nyílt és becsületes felfogású, akinek azonban mindezest ellene nem tánya fel legbensőbb szívét.

Sok a külföldi kapcsolata, melyek nagyévet igen előnyösek. Ézrel kapcsolatban sok utazás valószínű.

Tehetősége erősen a diplomáciai pályára szolgálattal kintinően és vénpeúlné. (Intelligens, zárkózott, hallgatólag, nyelvtelenség, érské van a rejtett és megoldandó kérdések irányában, jó psychologue, logikus gondolkodó, suggestív stílus, stb). Tehetőségek a katonai pálya is megfelelő, minden este inkább a teoretikus része.

Tehát (a jóslat szerint): „Házasságkötés nem valószínű.” A jós leírja azt is, hogy annak, akinek jósol, sok a külföldi kapcsolata, intelligens, zárkózott, nyelvtelenség, „érské van a rejtett és megoldandó kérdések irányában”. Ez mind Farkas Geizára utal. Ha tudnám, mikor született a jóslat, akkor azt is tudnám, hogy a jósnak sikerült-e mindezt előrelátnia, vagy már akkor is tudvalevő információk voltak, amikor megfogalmazta jövőndölését. Az említett diplomáciai vagy katonai pálya teoretikus része nem következett be.

Lehet, hogy a jósnak igaza volt abban, hogy nem valószínű a házasságkötés. Mégis sor került rá. Farkas Geiza akkor 49 éves volt.

Biztos vagyok benne, hogy a döntés előtt Geiza nemcsak jósokkal, hanem filozófusokkal is konzultált. Míg azon töprengett, hogyan folytatja az életét, Kierkegaard-hoz fordulhatott, aki könyvet is írt *Vagy-Vagy*

címmel. Sőt, ebben az *Eksztatikus előadás* című fejezetet pontosan Geiza kérdésével indítja – és válaszol is rá. Kierkegaard szerint: „Házasodj meg, meg fogod bánni; ne házasodj meg, azt is meg fogod bánni; házasodj vagy ne házasodj, mindkettőt meg fogod bánni; vagy megházasodsz, vagy nem, mindkettőt megbánod.” Geiza ehhez tartotta magát.

1922-ben Farkas Geiza két sorsdöntő egyezséget kötött. Május 7-én megkötötte Nikolics Bátorral a szentmihályi ingatlanra vonatkozó adásvételi szerződést. Körültekintően és óvatosan fogalmazták meg az egyezséget. A szerződő felek arra is kitértek, hogyan történjen a vételár kifizetése, ha netán újabb államterület-változás állna be (és ennek következtében más pénzzel kellene fizetni Szentmihályon, Eleméren és Becskereken). Aztán hat hónap múlva, 1922 novemberében Geiza újabb egyezséget kötött. Ez eljegyzés volt. Ezúttal is voltak óvatos, körültekintő lépések – de már az egyezés után. Tehát későn. Egy hónap elteltével Geiza vissza akart lépni, de a mátká és a mátká anyja ezt lelkiismeretlen gesztusnak minősítették. Geiza nem akart lelkiismeretlen lenni, mégsem lépett vissza. Mutatkozott még egy kis esély, amikor B. Ilona, a leendő feleség Geiza feljegyzése szerint: „Egyszer pityergő hangon azt mondta: Nem akarok Jugoszláviába menni.” Geiza ezúttal úgy látta, hogy most tiszta lelkiismerettel is visszakozhat, és közölte, hogy ő pedig Eleméren akar maradni. Ez viszont nem szakadást hozott, hanem csak témaváltást. Ilona többé nem emlegette a pesti vagy eleméri opciókat.

Geiza és Ilona tulajdonképpen falun ismerkedtek meg, amint ezt Geiza feljegyzi: „egy falusi szomszéd házában, ahol hosszabb ideig vendégeskedett”. Amint ezt az akkor írt versekből, novellákból, újságcikkekből és a válóperes beadványokból látom, párválasztási esélyek Becskereken is adódtak. Pesten is akadtak nők. Eleméren sem csak a vendégségbe jött hölgyek tűntek érdekesnek. És míg folyt az élet, voltak olyanok is, akik férjhez szerettek volna menni, voltak, akik haboztak, és voltak, akiknek a párja habozott. Ez később is így volt. Pontosán negyven évvel Geiza eljegyzése után egy kortársam a tanácsomat kérte, arra a tényre hivatkozva, hogy nemrég jogász lettem, most már ismerhetem a dolgokat. Ő is akkoriban diplomázott, mérnök lett. M-mel indult a neve, Milannak fogom nevezni. A Rózsa kávézó kerthelyisége felé tartottunk a délutáni

órákban, és a főtéren (ahol akkor már nem Kiss Ernő, és nem is egy szerb király, hanem Žarko Zrenjanin partizán néphős szobra állt), összefutottunk egy vízipólózó társunkkal. Rég nem találkoztunk, nem lehetett csak úgy köszönni és elválni, így Milan őt is meghívta. A kertben kevés volt a vendég, a vacsora ideje még odébb volt. Zene sem szólt. Egy kényelmes hatszékes asztalt választottunk. Mindhárman spriccert rendeltünk, a vízipólós inkább csak a megfigyelője volt a beszélgetésnek. A téma egy eleméri lány volt. Bölcsészetet végzett. Én is ismertem, de Milannak olyan kapcsolata volt vele, amelynek elemzésébe egy jogászt is be akart vonni. Az éppen mérnökké lett barátom egy különös mondattal vezette fel a tényfeltárást. Elmondta, hogy az eleméri lány (Draganának fogom hívni) másfél évvel idősebb nála, tehát közelít a huszonötödik évéhez, tetszik neki a posztmodern irodalom, és úgy látszik, hisz a poszttermészetes megtermékenyítésben is. A háttérhez tartozott, hogy a barátom olyan közeli kapcsolatba került Draganával, hogy felvetődött az házasság lehetősége. De közben aggályok is felmerültek benne. Ott volt például a posztmodernizmus. A vízipólós meg én időről időre kortyolgatva ittuk a spriccert, Milan is így kezdte, de aztán egy fél poharat radikális gesztussal fenéig ivott, majd ezt mondta: „Mi lesz, ha elveszem feleségül, és aztán egyszer otthon, a nappali szobánkban vagy a hálószobában, úgy kezd beszélni, mint az a Borges, akit állandóan emleget?!” Lenéző rosszallással ejtette ki a Borges nevet, széttárt kézzel érzékeltetve a kérdés súlyosságát. Meg is ismételte, két külön érzékelhető szódarabban: „Borges”, hogy még inkább feltárja, milyen hülye név ez. Ebben a témában nem tudtam szaktanácsot adni, a vízipólós is hallgatott. De amúgy sem jutottunk volna szóhoz, mert Milan rögtön folytatta. Mondta, hogy Draganánál sejt egy másik posztizé dolgot is. Tegnapelőtt ugyanis együtt voltak Milan lakásán, szép volt inni és beszélgetni, de amikor az ágy felé mentek, Dragana azt javasolta, hogy Milan ne használjon óvszert, mert most már a közös jövő felé kell indulni. Milan mondta, hogy már előkészítette, beszéljenek erről a lehetőségről inkább máskor. Dragana nem erőltette a dolgokat. De amikor felkeltek, elkérte, és magához vette a használt óvszert, szalvétapapírba csomagolta, és betette a táskájába. Milan elmondta nekünk, hogy ő akkor csak mosolygott, de később

beugrott neki az a kérdés, nem poszttermészetes megtermékenyítést fontolgat-e a posztmodern gondolkodású barátnője. Ezen a ponton a vízipólós is bekapcsolódott a beszélgetésbe, és javasolta, hogy váltsunk spriccerről pálinkára. Ezt meg is tettük. Utána tőlem vártak választ. Nem igazán tudtam, mit mondjak. Abban az időben kezdtem megismerni Derrida nevét, ő nagyon otthon volt a posztmodern izék világában, de szerintem még ő sem tudott volna Milannak mindent megmagyarázni. (Egyébként a neve sem tetszett volna Milannak.) Valamilyen fiskális válaszon persze volt. Mondtam, hogy nem lehet tudni, hogy amit Dragana tett, valamilyen posztmodern pajkosság volt csak, vagy egy célirányos lépés. Azzal folytattam, hogy akármilyen is forgott Dragana fejében, most már nem lehet sokat tenni. Ha Dragana elért egy poszttermészetes megtermékenyítést, ennek a megszakítására a jog nem tudja kötelezni. Milan még megkérdezte, hogy köteles lenne-e elvenni Draganát. Itt biztosabb talajon mozogtam, mondtam, hogy nem. Javasoltam, hogy vonja be egy orvos ismerősünket annak a mérlegelésébe, hogy van-e esélye az ilyen formabontó megtermékenyítésnek, és mondtam, hogy talán beszélnie kellene Draganával. Ezt a – valószínűleg legracionálisabb – javaslatot a vízipólós is támogatta.

Mielőtt Újvidékre költöztem volna (és mielőtt hétvégekre és ünnepekre szorítkozott volna a szokásos otthoni tartózkodásom), néhányszor találkoztunk Milannal a becskerekai főtéren. Kiderült, hogy mégsem következett be a gyermekáldás. Később már nem nagyon találkoztunk, nem tudtam meg, hogy házassággá alakult-e Dragana és Milan kapcsolata. És közben a posztmodernizmus is egyre ismertebb lett. Lehet, hogy egy idő után Milan is megbarátkozott a Borges és a Derrida névvel.

Farkas Geizát biztos nagyon érdekelte volna a posztmodernizmus, ha megéri. Dragana és Milan történetét viszont vonakodtam volna neki elmesélni. Akkor sem lett volna könnyű szóba hozni, ha mondjuk kortársak lettünk volna. Amint ez a leveleiből, az írásaiból, a felesége leveleiből, az anyósa szavaiból és a találgatásokból kirajzolódik, túl sok volt benne a visszafogottság, nemigen tudott volna egy ilyen sikamlós történethez csatlakozni. Látom, hogy lehetett ugyan benne némi érdeklődés a nők irányába, de a közeledés küszöbén rendszerint leállt, hogy társadalmi-lé-

lektani szempontból is elemezhesse, amit érzett – és közben lekésett. Aztán jött B. Ilona, aki akkor 38 éves volt, és átvette a kezdeményezést. Az eleméri találkozó után levelezni kezdtek. Színre lépett Ilona özvegy édesanyja is, aki francia származású volt, ezért Geizával franciául kommunikált. Amikor Pesten találkoztak, Ilona sok eseményt szervezett, Geiza tudta, hogy már 48 éves, hogy a családjában eddig (a beteg bátyján kívül) mindenki megnősült vagy férjhez ment, tudta, hogy azok a barátai is megnősültek, akiket nagyra tartott. Ilona többször is megemlítette a lehetőséget, és 1922. november 22-én, egy városligeti séta során Geiza megkérte Ilona kezét. Ilona természetesen igent mondott. Az anya és a lánya közhírré tették, hogy megtörtént az eljegyzés. Geiza nem vitatta, de habozni kezdett. Akkoriban egészségügyi problémái is voltak. Ekkor következett a sikertelen visszalépési kísérlet, majd fél év múlva, 1923. június 2-án Geiza és Ilona Pesten házasságot kötöttek. Ezt Eleméren mindenki tudta, zömmel Becskereken is. Geiza ekkor 49 éves volt, Ilona pedig 39.

Út a válóperig

Aztán elköltöztek az eleméri kastélyba, de ott nem hagyományos módon alakult a házasság. Egyik beadványtervezetében Farkas Geiza így fogalmaz: „A házasságot az anyakönyvi hivatal előtt 1923. június 2-án megkötöttük. Ezután, bár a hisztériás idős lányok túlhevességével folytonos csókolódzásaival tüzelt, de házastársi köteletségének az elhálás tekintetében állandóan vonakodott eleget tenni. [...] nem engedte, hogy mint férje közeledjem hozzá.”

Utánanéztam az „elhálás” kifejezésnek. Azt jelenti, amit sejtettem, de többet is megtudtam róla. Ezt a kifejezést az egyházi jogban is használták. A katolikus vallás ugyan nem engedélyezi a válást, néhány kivételes esetben mégis érvényteleníthető az egyházi házasság. Például akkor, ha a nőt elraborták és házasságra kényszerítették, vagy ha valamelyik házastársnak volt már egy korábban kötött házassága. Érvénytelenítési oknak számít továbbá, ha a házasság „nem lett elhálva”, azaz nem jött létre nemi kapcsolat. De ez kivételes ok, ilyen helyzetben csak maga a pápa

dönthet. Geiza és Ilona esetében nem a római pápa, hanem a becskerekai bíróság volt illetékes. A tárgyalásra csak 1929-ben került sor.

Előtte zömmel Eleméren éltek. A kastély nagy volt. Ahhoz is elég nagy, hogy külön életek alakuljanak benne. Sőt, arra is volt benne hely, hogy egy ember több életet éljen. Ami a területi megosztásokat illeti, Geiza dolgozószobája nem volt vita tárgya. Az ebédlő egy ideig közös volt, bár gyakran nem egy időben használták. Farkas Geiza így írja le a helyzetet: „Fokozatosan be is szüntettem az együttétkezést, 1926 nyara óta ki-ki a maga szobájában kapta ételét...”

Aztán itt volt még Marx Ágnes házvezetőnő. Geiza nagyon megbízott benne, mert még a nagyanyja (Kiss Ernő lánya) alkalmazta. Geiza már akkor megismerkedett vele, amikor 1880 körül kisgyermekként járni kezdett Elemérré. Ilona vetélytársat látott Ágnesben. Tekintély-vetélytársat. A feljegyzések szerint Ilonának „[l]egfőbb törekvése, melyért tulajdonképpen házi békémet feldúlta, öreg, még nagyanyámtól maradt házvezetőnőm kitérása... volt.” E téren azonban Geiza állta a sarat.

Egyébként becskerekai színházba és irodalmi eseményekre Geiza maga járt. Keddenként rendszeresen beutazott Becskerekre, többször elment más napokon is. Ilona javasolt közös templomlátogatást ünnepnapokon, de ez nem jött össze. Geiza úgy látta, hogy ezek inkább önmotogató, mint hívői látogatások lettek volna. Mindketten katolikusok voltak, Geiza járt is néha templomba, de nem sűrűn és inkább maga. Az apámnak ő volt a bérmakeresztapja.

A kastélyban megforduló vendégek többnyire nem voltak közös vendégek.

Eleméri tevékenységeit Geiza zömmel úgy folytatta, mint korábban. Gyakran találkozott Bobor Gyulával, aki szintén Kiss Ernőnek volt a dédunokája, és egy nagy parkos háza volt Eleméren. Aradácon is volt birtoka. Gyulának volt egy lánya, akit Eszkának hívtak, és szerepel az iratokban is. Hadd tegyem még hozzá, hogy Geiza volt az eleméri önkéntes tűzoltóság parancsnoka. Feltételezem, hogy nem volt tevékeny tűzoltó, inkább valamilyen adománya nyomán kaphatta a parancsnoki titulust. Parancsnokként viszont valószínűleg ismerte azt a tűzoltót, akiről egyik könyvében írt, és aki 1927. szeptember 27-én kihúzott a gödörből egy

hároméves kislányt, megmentve ezzel az életét. Tudhatta azt is, hogy melyek a tűzoltás leghatékonyabb módozatai. Arról is lehettek ismeretei, hogyan a legtanácsosabb biciklizni. Sőt, jól is biciklizett. A házasságkötés után azonban szembesült egy új versenyerülettel – a veszekedéssel. Amennyire látom, ebben dilettáns maradt. Ilona lekörözte szavakban is, gesztusokban is. Amikor Geiza valami kedveset mondott a házvezetőnőnek vagy valamelyik vendégnek, Ilona köhintett és forgatta a szemét. Mást is tett. Egy veszekedésnek a pontos dátumát is látom: 1925. március 8. – tehát nők napja (ez a kötődés akkoriban még nem volt jelen a bálnáti köztudatban, bár Geiza valószínűleg tudott Clara Zetkinről és Rosa Luxemburgról is). Ilona aznap a következő szótüskéket bökte Geiza felé: „Az Ön anyja hülye lehetett, hogy Önt így nevelte.” Geiza nem válaszolt. Itt egyébként azt is látom, hogy a tegezésig nem jutottak el a házasság során, bár a becézésig igen. Ilona megmaradt az „Ön”-nél, de többször hozzátette, hogy „Gézuka”. Levelekben is. Ez nagyon nem tetszett Farkas Geizának. 1927. július 27-én feljegyzi, hogy a „Gézuka” megszólítású levelekre többé nem fog válaszolni. Egy fintort érzett a Gézuka mögött. Sok más grimasz és gesztus is irányult Geiza felé. Ő félreállt. Talán segíteni szeretett volna, ha tanulmányozza a piszkálódásokat, akkor ő mozgott volna biztosabb talajon. De a kutatói lendületet az szokta ösztökélni, ha még be nem sorolt jelenségek állnak előttünk. Ilyenkor izgalmas boncolgatni és osztályozni. Termékeny kutatói izgalom nem igazán keletkezett „Az Ön anyja hülye lehetett, hogy Önt így nevelte” fintor nyomán. Lehettek válaszminták, melyeket kutatás nélkül is ismert. Mondjuk az, hogy „Csak megháborodott anya lehetett, aki ilyen eszement lányt nevelt, mint maga”. De Geiza elmulasztotta a replikát.

Egy szidásjelzés kapcsán alakuló amerikai kutatás, azt hiszem, érdekelte volna Geizát. 2010 júliusában láttam az amerikai jogászegylet (American Bar Association) hírlapján, hogy kutatást kezdeményeztek becsmélő fintorok ügyében. Darlene Heslop asszony viselkedése volt az indíték. Ő rendszeresen részt vett Elmhurst (Chicago egyik elővárosa) tanácsüléseiben. A 2010. június 14-ei ülésen felvetődött a javaslat, hogy egy lobbistát alkalmazzanak 30 000 dollárért. Heslop asszony meg akarta mutatni, hogy elege van az ilyesmiből. Ezt úgy juttatta kifejezésre, hogy forgatta

a szemét és ásitott egyet. A tanácselnök úgy látta, hogy ez „rendbontó magatartás” (disorderly conduct), és Heslop asszonyt kizárta az ülésről. Ezzel nem oldódtak meg a dolgok, mert két másik tanácsstag Heslop asszony oldalára állt, elhagyták a termet, és így nem volt már kvórum. Az eset nagy érdeklődést váltott ki, vitákat ihletett, és ezek nyomán a város kutatási feladattal bízta meg Dan Storino jogászt. Azt kellett volna feltárnia, hogy mi számít „nem verbális kifakadásnak”. Felvetődött az a kérdés is, hogy a szemforgatás tiltása vajon sérti-e a szólásszabadságot – és mi a helyzet a morcossággal, a vigyorgással, a csipisz vagy esetleg a számárfül felmutatással. Július 26-án kellett volna megtárgyalni Storino jelentését, de az ülést elnapolták. Folytatást nem találok. Nem lehet mindent megoldani.

De gyakran előfordulnak új próbálkozások. A szemforgatás kérdése nemrég feljutott a nemzetközi választottbíráskodás színterére is. Bécsi választottbíróóság előtt folyt az ügy. Amikor az amerikai ügyfél ügyvédje igen részletes és kioktató perbeszédet mondott, az egyik választottbíró, dr. T. csak forgatta a szemét. Ezután az amerikai ügyfél a választottbíró kizárását kérte, azzal érvelve, hogy a szemforgatás világosan mutatja, hogy dr. T. nem pártatlan. Az ügy eljutott az Osztrák Legfelsőbb Bíróságig. 2020. július 20-án született ítélet. A legfelsőbb bíróság arra a következtetésre jutott, hogy helytelen a szemforgatás, de ez önmagában még nem bizonyítja a részrehajlást, tehát nem kizárási ok.

Farkas Geiza szerintem meg tudta volna írni Storino helyett a jelentést. Az is valószínű, hogy egyetértett volna az Osztrák Legfelsőbb Bírósággal (akkor is, ha Ilonáról, és nem dr. T.-ről lett volna szó). Egy szemforgatásversenyben Ilona valószínűleg megelőzte volna Heslop kisasszonyt és dr. T.-t is. De ennek ellenére a társadalomtudós Geiza úgy láthatta, hogy a szemforgatás önmagában még nem kizárási ok. Akkor sem, ha az lenne a kérdés, hogy ennek alapján ki lehet-e zární Ilonát az eleméri kastélyból. Eleméren viszont sokkal bonyolultabb volt a helyzet, mint Elmhurstben vagy Bécsben. Geiza nemcsak szemforgatással, hanem sok mással is szembesült. Közvetlen szidalmakkal és áskálódással is – csakúgy, mint azzal a kérdéssel, hogy valójában mi is a házasság, és mi a teendő válság idején. Ezúttal a szakirodalom és a szépirodalom sem igazán segített a megoldás

keresésében. Pedig biztosan tőlük remélt tanácsot. 1926-ban, házassága egyik válságos évében, érdeklődéssel olvashatta a *Nyugat*ban, hogy mit mond Karinthy a kérdésről. Geiza rendszeresen olvasta a *Nyugatot* – és sok más folyóiratot, hetilapot, napilapot. Karinthy Frigyes írásának címe pontosan *A házasság „válsága”*. Ebben egy elmélkedés olvasható arról, hogy miként lehet a dologhoz hozzáállni, érdemes-e problémát csinálni a házasságból, töprengeni rajta. Karinthy szerint: „Aki pedig problémát csinál belőle, gondolkodik róla, lélekben is átéli és átszenvedi – annak nem való, nincs tehetsége hozzá, nem is éli úgy, ahogy kellene, rendszerint elrontja, tönkreteszi. Aki meg tudná érteni, nem ismerheti meg – aki megismeri, nem érti.” Geiza számára ez valószínűleg szép olvasmányélmény volt, használható tanács azonban kevésbé. Talán csak az nyert megerősítést, hogy a házasság nem neki való.

Itt emlékeztetnék a jóslatra, melyben ez áll a házassággal kapcsolatban: „Házasságkötés nem valószínű. Ha mégis, úgy élettársa erős egyéniség nyílt és becsületes felfogású, akinek azonban mindezek ellenére nem tárja fel legbelsőbb énjét.”

A „ha mégis” megvalósult, de nem a jós által jelzett körülmények között. Most utólag azt javasolnám a jósnak, hogy tűzzön be az első mondatba még egy szót. Ha azt jósolta volna, hogy a *valódi* házasságkötés (vagy *valódi* házasság) nem valószínű, az előrelátást nehéz lett volna később cáfolni. A valós (ha nem is idillikus) férj-feleség kapcsolatot az anyagi viták közeliítették meg. Ezek kezdetől fogva napirenden voltak. Geiza rögtön a házasságkötés után kötelezettséget vállalt, hogy Ilonának havi ezer dinár költőpénzt biztosít. Ilona ezer helyett kétezret akart, és kérte Geizát, hogy ezt írásban szavatolja. Geiza azt válaszolta, hogy amúgy is sokkal többet ad havi ezer dinárnál, mert ő fedezi a tavaszi és őszi új ruhák vásárlását, a pesti utazások költségeit és az ilyen-olyan ajándékokat. A viták során felmerült az a kérdés is, hogy amikor Geiza vett két szekrényt, hogy legyen több hely Ilona ruháinak, akkor ezek rendelkezésre bocsátott vagy ajándékozott szekrények voltak-e? Tehát kié lesz a két szekrény, ha szétválnak? És ugyan-ez a kérdés az imakönyvekkel kapcsolatban is felmerült.

Az együttélés (vagy az egy kastélyban élés) befejezésének lehetősége hamar felötlött. Tulajdonképpen már 1925-ben is, amikor még volt kö-

zös ebédlőasztal, és Geiza ott előhozta azt a javaslatot, hogy Ilona költözzön el. Ebben az esetben ő vállalná, hogy tartásdíjat fizet. Tehát kicsit tapintatosabban, de ki akarta zárni Ilonát Elemérről és a házasságból. A dolgok azonban elhúzódtak. Aztán Ilona lépett, és 1927. október 17-én levélben javasolta Geizának, hogy írásban szólítsa őt fel távozásra, és ezt két tanú aláírásával tegye. Geiza ezt később meg is tette, de haszna nem származott belőle. Ilona az anyjával együtt továbbra is a kastélyban maradt, a felszólító levél pedig nem Geizát segítette a válóper során. 1928 januárjában következnek a felszólítások – ezekben határidők is vannak. Január 4-én Geiza leírja, hogy nincsen értelme egy olyan közös otthonnak, ahol csak szemrehányásokat tesznek egymásnak. Felszólítja Ilonát, hogy január 31-éig távozzon Elemérről. Közli azt is, hogy ha távozik, továbbra is kap havi apanázst. Aztán január 9-én már tanúk által hitelesített levelet ír, megismétli, hogy Ilona állandó vádaskodásai és kellemetlenkedései miatt lehetetlenné vált közös fedél alatt élni, kéri Ilonát, távozzon legkésőbb január 31-éig, és közli, hogy hajlandó olyan tartásdíjat fizetni, amelyet az anyagi helyzete megenged. Ilona nem ment el. Ezután Geiza február 3-án meghosszabbította a távozási határidőt február 15-éig, de ez sem lett betartva. Majd Geiza néhány hétre elutazott Bécsbe. Onnan március 10-én írt a nagyapámnak, öt különböző ügy elintézésére kéri. A harmadik ügygel kapcsolatban ezt írja:

*3. cselekedetnek – ha e hó folyamán eltávozik nevem
től – kövölök Öt ezeröttrár (5500) dinárt kifizetni. Nevemből el
nem távozásra esetén – teljesen rendkívüli mértékű igény-
lés sürgős eshetőségektől eltekintve – semmiféle kifizetést
re teljesíti se kövölök, se érdekében. Nevezetesen, ha rámlá-
kat vagy követeléseket öhajjánának ellenre, illetőleg miatta
ellenem érvényesíteni, ezeket utasítom a törvényes útra.*

Tehát Ilonának járt volna a havi tartásdíj mellett még külön 5500 dinár, ha „e hó” (1928 márciusa) folyamán eltávozik Elemérről. Ilona azonban nem távozott március folyamán. Később sem. Még egy jó ideig mindenki maradt ott, ahol volt – és vele együtt a hadiállapot is.

Maga a válóper

Ilonát leginkább Geiza feljegyzéseiből látom. Ezek válóperrel kapcsolatos feljegyzések – és persze célirányosak. Nem hiszem, hogy Geiza valótlan dolgokat jegyzett volna fel, de az igen valószínű, hogy válogatott. Itt vannak Ilona levelei is. Ezekben persze inkább Geizát, mint önmagát bírálja, de a hangvétele, a gondolatok felvezetése beilleszthető abba a képhez, melyet Geiza rajzolt róla.

Nagyon érdekelt (és továbbra is érdekel), hogyan is nézhetett ki Ilona. Többször is átfésültem az iratokat és a családi fényképeket. Sok, számomra ismeretlen hölgy van a képeken. De ha megnézem a dátumot (ha van), a hátteret, a képen levő többi arcot, nem valószínű, hogy Ilona lenne az, akit nem tudok beazonosítani. Ha megpróbálok elképzelni, egy telt idomú hölgyet látok, erősen sminkelve. Ilyen képet sejtet a kézírása is. Ilona következetesen lila tintával írta a leveleit, teltkarcsú betűkkel. Itt vannak példaként egy 1931. július 29-én írt levél kezdősorai:

Tagypájos

Dr. Arady Imre ügyvéd úrnak

Veliki Bečkerek.

Köszönöm szíves értesítését, de nem igen lettem belőle phosabb. Ugyonma nincs annak, hogy 1930. dec. 1. óta miént papoz 3000 d-t havi 5000 helyett. Is ha az Önnel

Az első pereket Ilona indította. Ezek még nem válóperek voltak: ideiglenes tartásdíjat követelt általuk. Geiza hajlandó volt fizetni, az maradt csak eldöntendő kérdés, hogy mennyit és milyen feltételek mellett. 1929-ben viszont már válóper indult. Ezt is B. Ilona kezdeményezte, és ezúttal a korábban megítélt havi 3000, majd 5000 dinár helyett 12 000 dinárt követel. Ezúttal már mindkét fél válni akart – a másik hibájából. Ekkor még

a monarchiabeli keretek között mozgunk. Az 1894-ben hozott házassági jogról szóló magyar törvény érvényben maradt Bácskában és Bánátban Trianon után is, sőt a második világháborút is túlélte. Csak 1946-ban szünetelt meg a jugoszláv házassági törvény. A felhozott válóok az 1894-es törvénycikk 80/a paragrafusában foglaltatik benne. E szerint felbontható a házasság, ha az egyik fél: „a házassági kötelességeket a 76–78. §-ok esetein kívül szándékos magaviselete által súlyosan megsérti”. A felek egyetértettek abban, hogy sor került a házassági kötelességek súlyos megsértésére – maradt viszont a kérdés, hogy ez kinek róható fel. Sok kanyar következett – több ügyvédváltás is. Nagyapám az első ítélet meghozataláig vállalt szerepet. Később a porond is megváltozott, egy ponton újvidéki ügyvédre volt szükség, mert az újvidéki semmitőszék elé került az ügy. A kifizetéseket és a pénzbehajtásokat mindvégig a nagyapám kezelte.

Geiza és Ilona nem egyformán látták azt, ami Eleméren történt. Ilona szerint Geiza 1926-ban megszüntette az együttes házasságkezelést, és ezzel szándékosan megsértette a házassági kötelességeket. Geiza szerint nem ez történt, mert 1926 előtt sem voltak tulajdonképpeni házastársak. Ilona nem tett eleget kezdettől fogva házassági kötelességeinek, mivel nem vállalta az elhálást. Ez azonban olyan állítás volt, melyet – ha meg is felelt a valóságnak – nem igazán lehetett tanúkkal bizonyítani. Az 1930. március 24-én tartott tárgyalásra Farkas Geiza tanújaként beidézték Marx Ágnes-t, de ő mást kellett volna, hogy bizonyítson: Ilona kifakadásait és alaptalan vádaskodásait. Ágnes azonban nem tanúskodott, mert beteg lett, és nem tudott beutazni Becskerekre. Volt egy kísérlet, hogy valamelyik bíró kiszálljon Elemérré. Ilona legfontosabb érve az volt, hogy Geiza kezdeményezte a különválást, és 1928 óta állandóan lépéseket tett, hogy elúzza a feleségét. Erre bizonyítéka is volt. Geiza levele, melyben felszólítja Ilonát, hogy távozzon, és ezt két tanú is hitelesítette. (Igaz persze az is, hogy Geiza Ilona kezdeményezésére írta ezt a levelet – de marad a tény, hogy ő írta.) Ilona szerint az 1928-ban írt, tanúk által hitelesített levél tulajdonképpen hadüzenet. Ha akkoriban követte volna a kisebbségi politikát, azt is láthatta volna, hogy Geiza valóban erről gondolkodik. Az SZHSZ Királyság Országos Magyar Pártja havi értesítőjének

1928. szeptemberi számában Farkas Geiza írt vezércikket – és a cikk címe pontosan: *HADIZENET*. A mondanivalója viszont nem Ilona felé irányult, hiszen az első mondat így szól: „A béke barátai vagyunk, azok voltunk mindig és azok is szándékozunk maradni, amíg csak egyáltalában cselekedni és gondolkozni adatik nekünk.” Mivel a nagyapám volt Farkas Geiza ügyvédje, lehet, hogy egy kicsit részrehajló vagyok, de tényleg azt hiszem, hogy Geiza inkább békét akart és a torzsalkodás megszűnését. Oly módon, hogy Ilona elköltözik, Geiza pedig tartásdíjat fizet. A válóper folyamatosan jelen volt tehát Farkas Geiza életében, de nem döntött fel minden sorrendet. Levelekben is szóba kerül, de nem mint elsődleges téma, és nem ezen van a legnagyobb hangsúly. 1931 júliusában bíróság elé került egy fontos jogorvoslat, melyet Kosta Hadži újvidéki ügyvéd adott be. Geiza írt erről a nagyapámnak, de a levelet nem ezzel, hanem Jászi Oszkárral kezdte.

Badgastein, 1931 július 18.

Kedves Barátom!

Magkaptam névs lapodat, melyet igen köszönök. Az én lapom aláírója Jászi Oszkár; átadtam neki időközbeledet.

Mellettek küldöm Hadži Kosta július 9. levelét a másodbírósági ítélet.

Amint lapozgatom az iratokat, látom, hogy a válókeresetek nem csak Farkas Geiza esetében épülnek távozásra (vagy arra, hogy az egyik házastárs távozásra szólította fel a másikat). Volt erre példa egy másik eleméri Kiss Ernő-leszármazott perében is. 1933-ban Gelzinger László indított válóperet felesége, Bobor Eszter ellen (akit Eszkaként ismertek). Eszka apja Bobor Gyula volt, szintén Kiss Ernő dédunokája – Farkas Geiza unokatest-

vére. 1932. március 31-én volt az esküvő, született egy gyermekük is, de ezután rövidesen megromlott a házasság. Eszka elhagyta a férjét. A válóper 1933 májusában indult. Az iratcsomó igen sovány. A megmaradt iratokban nincs nyoma annak, hogy Eszka miért hagyta el Lászlót. Annyit látok, hogy a kisgyerekekkel együtt az apjához költözött. Amíg együtt voltak a férjével, Becskereken éltek. Nagypám biztosan tudta, hogy miért ment el Eszka. Valószínűleg az elemérik is, bár könnyen lehet, hogy nem ugyanabban voltak mindnyájan biztosak. Vélhetően voltak olyanok is, akik úgy gondolták, hogy nem László volt az igazi apa – és ebben voltak biztosak. Az iratok nem ezt mutatják. Gelzinger László többször is a „házasságunkban született gyermek”-et említi. Így fogalmaz Gelzinger ügyvédje is. Én már nem tudom, miért távozott Eszka. Azt tudom, hogy miután jött egy újabb világháború, sok szereplő az életből is távozott, és Eszka lett az, akinél megmaradt Eleméren Farkas Geiza könyvtára.

De most visszatérek Eszka válóperére. 1933. június 16-án Miloš Nikolić, Gelzinger ügyvédje levelet írt a nagypámnak, melyben megemlíttette, hogy meg is lehetne egyezni, ha Eszka nem kérne tartásdíjat, és ha a gyermektartás költségeit az apja vállalná. Nagypám megbeszélte a dolgokat Eszkával és Bobor Gyulával, majd levélben közölte Gelzinger Lászlóval, hogy minden rendben. A bíróság előtt nyilatkozatot tett Eszka és Bobor Gyula nevében, és elmondta, hogy „Bobor Eszter úrnő a saját részére semmiféle jogcímen nem igényel semmit”, és hogy Eszka és az apja vállalták „a házasságból született gyermek eltartását is”. A dolgok így megoldódtak. Feltételezem, hogy a tárgyalás után a bírósági folyosón Eszka és László kezdet fogtak – csakúgy, mint a nagypám és Miloš Nikolić. Farkas Geiza és B. Ilona válóperében is a pénzen múltott minden, de itt nem született egyezés. Az iratokban – és a háttérben is – ott lüktetett a kérdés, hogy tulajdonképpen milyen gazdag Geiza, mert ettől is függött, hogy mekkora tartásdíj lenne méltányos az ügyben. Egy beadványtervezetében Geiza ezt írta Ilonáról: „ő engem dúsgazdag földesúrnak vélt”. Olyannak, akinek sok más jövedelemforrása is van. Ilona többször akarta rávenni Geizát, hogy áruljon el neki mindent a titkos londoni, svájci és amerikai milliókról. Ilyen pénzek nem léteztek. Geiza szerint Ilona számára kiábrándulás volt az eleméri kastély, mert a „[f]elperes fantáziájában

Monte Cristo grófi vagyon, fény, pompa, libériás inasok, autók, diadémok, briliánsok villogtak. [...] És ehelyett az agrárreform által sújtott szerény polgári jövedelmű háztartást talált.” Geiza szerint Ilona valójában nem vele, hanem a pénzével igyekezett házasságot kötni.

Az anyagi vitákban az anyós is színre lépett. Farkas Geiza feljegyezte, hogy 1930. február 6-án, „[a]mikor felperes ügyvéd ura a tárgyalóteremből kijött, reá rohant az ott a folyosón váró anyós, és kabátjánál fogva lánya ügyvéd urát, hangosan, hogy a kívülállók is hallották, ezt kiáltotta: *Reich muss meine Tochter aus diesem Prozess herauskommen, haben Sie verstanden, Herr Advokat?*” (Azaz: gazdagon kell, hogy kijöjjön a lányom ebből a perből, megértette, ügyvéd úr?) Valamivel korábban, 1929-ben az anyós tett ennél konkrétabb lépéseket is. Arra a híresztelésre támaszkodva, hogy a szentmihályi 900 holdra vonatkozó adásvételi szerződés csak látszatszerződés, és hogy valójában Farkas Geiza maradt a tulajdonos, Ilona anyja elment a belgrádi francia követségre, és megkérte a nagykövetet, hogy beszéljen Sándor királlyal, és mondja meg neki, hogy oda kellene szólnia a becskerekai bíróságnak, figyelmeztetni, hogy tulajdonképpen Geizáé maradt a szentmihályi birtok, tehát ő gazdagabb, mint amilyennek látszik, és így a tartásdíj is magasabb kellene, hogy legyen. Erre a közbelépésre azonban feltehetően nem került sor. Lehet, hogy a kérdés nem került napirendre, amikor a francia nagykövet Sándor királlyal beszélt. De az is lehet, hogy szóba került, de utána Sándor király megfedkezett a dolgról, mert más elfoglaltságai voltak. (Ilona anyja körülbelül akkor tette a diplomáciai lépéseket, amikor Sándor király Bledbe készült a gyermekáldás küszöbén.) Egy iratban látom ugyan, hogy Nikolics Bátót kihallgatták az adásvételi szerződés ügyében, de ez a kihallgatás nem vont maga után további lépéseket.

Egyébként valóban voltak, akik látszateladásokkal próbálták kijátszani az agrárreformot. A *Jugoszláviai Magyar Újság* 1933. március 14-ei számában olvasom, hogy háromhavi elzárásra ítélték dr. Filipon Martin bánati ügyvédet. Neki volt egy háromszáz holdas birtoka, mely agrárreform alá esett. A cikk szerint, „dr. Filipon mint intellektuel nem tarthatta meg a földet, és ezért megegyezett Seffer Száva földbirtokossal, hogy a birtokot átíratja Seffer nevére, azzal a feltétellel, hogy Seffer egy bianco adásvételi

szerződést bocsát az ügyvéd rendelkezésére, amellyel Filipon a földet bármikor visszaveheti". Így igyekezett Filipon kijátszani az agrárreformot. Farkas Geiza is értelmiségi volt, ő sem tarthatta volna meg a szentmihályi termőföldeket, a látszatszerződések nem voltak ismeretlenek a gyakorlatban, de az iratok azt mutatják, hogy a Nikolics Bátorral kötött adásvételi szerződés valódi volt. (A szerződés teljesítése már kevésbé, mert Nikolics Bátor csak egy részét fizette ki a vételárnak.) A válóperben ítélező becskerekai bíróság is úgy látta, hogy már nem Geiza a szentmihályi földek birtokosa.

A válóper hozadékai

Nem szerencsés, inkább zaklatott volt Farkas Geiza házassága – és a válóper sem hozott megnyugvást. A bíróságok előtt az egyik visszatérő kérdés az volt, hogy tulajdonképpen milyen gazdag Farkas Geiza. Lehet, hogy ezt ő maga sem tudta pontosan. Voltak különböző befektetései, ezek hoztak ugyan reményeket, de pénzt kevésbé. Nikolics Bátor komoly összeggel tartozott, de csak kisebb összegeket fizetett. Voltak birtokok, de voltak agrárreformok is. Háború is volt, utána nemcsak országrészek, hanem értékek is ide-oda sodródtak. De a köztudatban Geiza helyzete stabil maradt. Azokat övezi a legbiztosabb tudat, akiket valójában senki sem ismer közelebbről. És az maradt rögzítve, hogy Farkas Geiza nagyon gazdag ember. Úgy tűnik, hogy ezt a bíróság is figyelembe vette. A végén, 1931-ben, az újvidéki székhelyű semmítőszék a havi 3000 dinár tartásdíjat 5000 dinárra emelte. Több ítélet született, korábban is sor került hasonló emelésre, majd csökkentésre. Nagypám egyik levele szerint az 5000 több, mint amennyit Geiza képes lenne fizetni.

A fizetéssel folytonosan voltak problémák. A válókereset beadása előtt Ilona ideiglenes tartásdíjat követelt. Ezt meg is ítélték neki. Voltak fellebbezések is, majd újabb ítéletek. Változtak a megítélt összegek. 1929 őszén Geiza havi 5000 dinár tartásdíjat kellett volna, hogy fizessen. Nem fizetett, mert aránytalanul magasnak tartotta az összeget – és mert Ilona nem költözött ki a kastélyból. Sok minden történt a világban 1929-ben. Megszűnt a

Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, és helyette Jugoszláv Királyság lett. Troc-kijt száműzték, és el kellett menekülnie a Szovjetunióból. De Ilonát nem sikerült menesztenie az eleméri kastélyból.

Farkas Geiza környezetében egyre inkább eldurvult a helyzet. Az olyan odabökéseket, mint „Az Ön anyja hülye lehetett, hogy Önt így nevelte”, jogi nyelvre fordították, és a felek beadványként utalták egymáshoz. Ilona nevében színre lépett Dragutin Petrović ügyvéd. Látom, hogy Gimnázium utca 1. a címe, a telefonszáma pedig 45. Az iroda pontosan szemben volt a gimnáziummal. 1929-ben ez szerb gimnázium volt, a magyar gimnazisták a Messingerbe jártak. Még én is oda indultam gimnáziumba, aztán az az intézmény megszűnt, és Petrović ügyvéd irodájával szemben folytattam a tanulmányaimat a vegyes gimnáziumban. A Messingerben maradt a magyar általános iskola. 1929. december 11-én Petrović végrehajtást és árverést kért, javasolta, hogy foglalják le és vonják árverés alá Farkas Geiza ingóságait, és alapítsanak zálogjogot az ingatlanjain, mert nem fizette ki az 1929. december elején esedékes 5000 dinárt. Kérvényezte továbbá, hogy tartsanak árverést további tartozások megfizettetése miatt is. Öt nappal később, 1929. december 16-án a becskerekai kerületi bíróság el is rendelte az árverést és a zálogjog bejegyzését. Aztán Geiza mégis kifizette az 5000 dinárt, és a nagyapámnak sikerült leállítania az árverést. December 30-án Petrović ügyvéd levelet írt a nagyapámnak, tudomásul vette, hogy a bíróság leállította az árverést és törölte a zálogjogot, de hozzátette, hogy továbbra is kérnek majd foglalást és árverést, ha Geiza nem fizet.

Geiza fizetett is meg nem is. Voltak árverések, néha sikertelenül, néha elkelt egy-két bútordarab. Aztán egy ponton Geiza visszatromfolt. Amikor megindult a pereskedés, Ilona nem tartozott perköltségeket fizetni, mert a bíróság szegényjogot állapított meg az esetében. De 1930. április 14-én a becskerekai kerületi bíróság úgy döntött, hogy ez a jog mégsem illeti meg Ilonát. Tehát nem pereskedhet költségmentesen. Kiderült, hogy van egy háza Sashalmon, melyet bérbe ad, és ebből jövedelme származik. Az anyját nem kell eltartania, mert neki tisztességes nyugdíja van. És emellett még megítéltek neki havi 5000 dinár tartásdíjat. Aztán a per sokadik felvonásának egyikében Ilona vesztett, körülbelül 8000 dinár

perkölséget kellett volna fizetnie Geizának, de nem fizetett. Akkor Geiza kérte, hogy árverezzék el Ilona eleméri ingóságait, és a bíróság ezt el is rendelte 1930 októberében.

Így, ha elhálásra nem is került sor, valamilyen életközösség mégis kialakult Geiza és Ilona között. Több mint egy évtizedig elhúzódó perek tetőzete alatt lettek lakótársak.

Vannak emberek, akikben valamilyen függőség alakul a pereskedés nyavalygásai iránt. Érzik a zaklatást, szenvedik is, mégis elvárják. A *Mi tetszik és miért?* című könyvének első fejezetében Farkas Geiza a szenvedés és a boldogság módozatairól és összekapcsolódásáról értekezik. Azt is látja, hogy vannak szenvedések, melyek boldogsággá alakulnak, és vannak, amelyek nem. (Néha talán a panaszkodás gyakorlása a palló a szenvedés és az élvezet között.) A könyv 14. oldalán ezt írja: „Minden dolognak *értékét* az egyes ember számára az adja meg, hogy szenvedés marad-e számára, vagy élvezetté válik.” Geiza számára a pereskedés nem vált élvezetté. Elege volt, elsősorban nem diadalmaskodni akart, hanem kilépni. Semmilyen tetőzet alatt sem akart többé lakótárs lenni. És következett egy drámai döntés. Ha Ilona nem megy el a kastélyból, menjen el a kastély.

1930. szeptember 1-jén Farkas Geiza eladta a tulajdonában lévő kastély-épületeket és parkrészeket. A vevő a Közgazdasági Bank volt, a vételár 185 000 dinár. A szerződés szerint a bank 1931. május 1-jén lett birtokos, de már 1931. január 1-jén átvett minden adókötelezettséget. Ezenkívül szolgalmi jogot biztosított néhány Kiss Ernő-leszármazott (Bobor Gyula és Gyertyánffy Jenőné, született Bobor Sarolta) javára. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy nekik átjárási joguk volt az eladott ingatlanon, hogy könnyebben megközelíthessék a saját birtokukat. Geiza megvált a kastélytól. És Ilona sem maradhatott ott tovább, mert a Közgazdasági Bankkal szemben nem hivatkozhatott házassági vagy posztházassági kötelezettségekre – és mert a bank azt tervezte, hogy lebontja a kastélyt. Ezt később meg is tette.

Maradtak még utóregzések a kastéllyal kapcsolatban. Ott maradt ingóságai már nem igazán érdekelték Farkas Geizát, de a korábbi nagycsaládi élet nem húzott pontos határokat a vagyontárgyak között. A Geiza tu-

lajdonában levő kastélyépületben Bobor Gyulának is volt bútora. Ezt el akarta vinni, mielőtt a Közgazdasági Bank veszi át az épületet, de a dolog nem volt egyszerű, mert Ilona még mindig ott lakott. Nagyapám 1931. január 31-én írt Ilonának. A levélvázlat az iratok között maradt. Ezen levél első soraiban kéri Ilonát, hogy a Bobor Gyula tulajdonába tartozó bútorkat „kiadni méltóztassék”.

Becskerek, 1931. január 23
Ünagyoága
Dr. Sarkas Geizáné Peller Ilona
úrhölgynek
Urem. Elemenir.

Bobor Gyula úr jegyzőlem meg
bírából köszönettel felkértem,
hogy az eleméri kastélyban ünnep
Léga által birtalt lakrészekben
levő bútorkat, amelyeket Bobor
Gyula úr tulajdonába tartoz-
nak jegyzőlemmel kiadni
méltóztassék.

A levél azzal folytatódik, hogy ha Ilona tíz napon belül nem értesítené Bobor Gyulát, hogy mikor veheti át a bútort, „bírói jogsegély lesz igénybe véve”. Ilona nem méltóztatott kiadni a bútorkat, és így igénybe vették a bírói jogsegély intézményét. Bobor Gyula megkapta a bútorkat. Ezután távozott Geiza is, Ilona is. Geiza különböző pesti és bécsi címekről küldött leveleket, de eljárta még Becskerekre. 1931 májusától Ilona Sashalomról (Sas utca 20.) írt a nagyapámnak. 1931. július 16-án írt levélében felhozta: nemcsak az a baj, hogy Geiza nem fizet (vagy nem fizet

eleget), hanem az is, hogy Petrović lemondta a képviseletet, előzőleg túl magas összegeket vett fel ügyvédi honoráriumként, és – amint Ilona írja – „még a hálálkodásomat is zsebre rakta”. Petrović után Ilona Matic ügyvédet bízta meg a képviseletével.

Aztán 1932. december 10-én Ilona már nemcsak Geizát és Petrović ügyvédet, hanem a nagyapámat is megvádolta. Szavai szerint: „Tudom, igen tisztelt Ügyvéd Úr, hogy mindenben, adásvételeiben, eldugásaiban hathatósan támogatta, tanácsolta férjemet, hogy engemet kenyeremtől megfosszanak.” (Az „eldugás” vélhetően arra a feltételezésre utal, hogy látszatszerződés volt a Nikolics Bátóval kötött szerződés, és hogy így rejtve maradt, hogy Geiza továbbra is tulajdonosa a szentmihályi nagybirtoknak.)

1933. március 22-én nagyapám egy hosszabb levelet írt Ilonának, és ebben igyekezett összefoglalni a helyzetet. Aznap tartották meg Eleméren az árverést, melynek során, nagyapám szavai szerint, „elkelt a lefoglalt ősi háztartás utolsó darabja is”. Tehát Ilona követeléseinek fedezése céljából elérverezték a kastélyban maradt valamennyi ingóságot. A pénz Ilonának jutott. Nagyapám hozzátette, hogy Geiza mindig hajlandó volt tartásdíjat fizetni, de Ilona igényei nem voltak reálisak. A levél szerint közbejött „Nicolics Bátor anyagi összeroppanása, a bankoknak és adósoknak anyagi pusztulása”. A végén nagyapám egy javaslatot fogalmazott meg. Szerinte Geiza továbbra is „hajlandó lett volna fizetni egy tisztességes havi összeget (2500 dinárt)”. Ilona nem fogadta el ezt a javaslatot.

Amint sok más iratból látom, Geizának valóban gorombán csökkent a vagyona. Nicolics csak egy kis részét fizette ki a vételárnak, a különböző befektetések eredménytelenek maradtak. Több bankban volt pénze, ezek közül néhány tönkrement. Maradt a kastély vételára, maradt valamennyi pénz Budapesten, talán Bécsben is. De ez is fogyóban volt.

Látom azt is, hogy Geiza valamennyire mégis eleméri maradt, és továbbra is a Kiss Ernő-hagyatékhoz kötődött. 1932. szeptember 24-én szerződést kötött az unokatestvérével, Bobor Gyulával. Boborék azt tervezték, hogy az aradáci tanyájukra költöznek, így üres maradt volna az eleméri parkos ház. Geiza ezt bérbe vette bútorzattal együtt, havi 300 dinárért. A szerződés így indul:

BÉRLÉSI SZERZŐDÉS

Mely egyrésztől B o b o r G y u l a német -
eleméri lakos mint bérbeadó - másrészt pedig Dr. F a r
k a s G e i z a német eleméri lakos mint bérberevő kö-
zött a mai alulírott napon a következőképen kötött meg :

1. B o b o r G y u l a német eleméri házában lévő
lakásukból a szerb - aradécsi tanyájukra megy lakni s e mi-
att az ő eddigi német eleméri egész lakását b u t o r z a t t a l
1932. évi október hó 1. - 5. napjától keziféle bérberevő
Dr. F a r k a s G e i z a német eleméri lakosnak évi 3.600.-
Dinár - tehát havonkénti 300. - dnyámyi de negyedévenként

Tehát mégis volt valami folytatás. Látom, hogy mindkét szerződő felet „német eleméri lakos”-ként azonosították. Geiza esetében hozzá lehetett volna még tenni az „is” szót.

És még az imakönyv meg a frakkok

Valamilyen kezdeményezések (inkább Geiza részéről) még voltak, de házassági vitákat nem egymással rendezték. Amikor elkezdtem írni az előző mondatot, azt a kifejezést fontolgattam, hogy „a Farkas házaspár vitái”, de ez nem hangzott természetesen. Nem hiszem, hogy a húszas években bárki „Farkas házaspár”-t emlegetett volna Eleméren, Becskereken vagy akár Pesten. Ilona és Geiza nem simultak bele ebbe a kifejezésbe. Meg aztán vita tárgya lett, hogy létrejött-e egyáltalán a valós házasság. Ezt sem egymás között döntötték el. Szinte minden vitás kérdés a bíróságra, az árverési végrehajtókra és a jövőre maradt. És mégis, volt négy vitatott vagyontárgy, melyeknél Geiza és Ilona egyezsége jutottak: két imakönyv és két frakk. (Bár a frakkokkal kapcsolatban maradtak tisztázatlan részletek.)

1931. február 14-én Geiza még Elemérről írt a nagyapámnak. A levélben olyan kérdések is voltak, melyeket Ilona felé kell intézni. Ekkor még Ilona is Eleméren élt, ugyanabban a kastélyban, de a becskerekai ügyvéden keresztül leveleztek egymással. Változtak a dolgok. Látom, hogy Geiza levelében módosult egy megnevezés is. A nagyapám továbbra is „Kedves Barátom”, de Ilona most már nem „Ilona”, nem is „a feleségem”, hanem „perbeli ellenfelem”. Geiza kitért több részletre. A második bekezdésben így fogalmazott: „Perbeli ellenfelem csomagját még nem kaptam meg.” Ott áll az is, hogy mit vár a csomagban: frakkot, imakönyvet és gyermekkori színes képeket.

Az imakönyveket Geiza vásárolta. Ilona elkérte őket, és a hálószobájában tartotta. Geiza oda nem ment be. Aztán jött a számvetés és a rendezés. 1931 májusában kellett, hogy átvegye a kastélyt a Közgazdasági Bank. Ha 1931. február 14-én Geiza levélírás közben kinézett az ablakon, azt láthatta, hogy a kerti olvasóasztalt a Közgazdasági Bank még nem, de a múlt már birtokba vette. Még ott lehet a dolgozószobájában az eleméri kastélyban, de mire az időjárás megengedné, hogy a kertben dolgozzon, már nem ő lesz a tulajdonos. Szóval a múlté lett a kerti asztal, és ez az ablakon át is látszott.

Aztán az imakönyvek kérdése megoldódott. Ilona elküldte őket a nagyapámnak. Amint egy levélvázlatból látom, nagyapám március 12-én igazolta, hogy átvette őket, és közölte, hogy el fogja juttatni „Dr Farkas úr kezeihez”.

1931. márc. 12.
Kedves Barátom! Dr. Farkas Geizáné Beles Ilona
írta
Nem. Elemér
Nagyapákos Osszomány.
Dr. Farkas Geiza úr részére küldött a jelzés szerint
két darab imakönyvet tartalmazó csomagot
átvettem és úgy est, mint a mellékelt levél
is hívés önjárat. Kérem Dr. Farkas úr kezeihez
juttatni.

A frakkokkal kapcsolatban sokkal több volt a bonyodalom. Nem hiszem, hogy Geiza sűrűn hordott volna frakkot. De akadtak események, amelyeken ez az öltözet kötelező volt. Nagypám után is maradt egy frakk. Az apám után is. Csak most már nem tudom, hogy mi lett velük. Ilona elküldött két frakkot, Geiza meg is kapta őket. De felmerült a kérdés, hogy ezek azok a frakkok-e. 1931. február 28-án Ilona levelet írt a nagypámnak, mely szerint az ügyben tulajdonképpen az anyja intézkedett, „és a kezébe akadt első frakkot adta át”. Ez azonban Ilona apjának a frakkja volt! Ilona anyja rögtön felkereste Annau ügyvédet (Geiza egyik jogi képviselőjét), akinek a frakkot el kellett volna juttatni, és megkérdezte, hogy hol a frakk. Ilona idézi Annau választát: „Ich weiss es nicht.” (Nem tudom.) Most már Annau is lép. Levelezőlapot küld Pestről Geizának, ő pedig továbbítja Elemérről Becskerekre a nagypámnak. Annau ügyvéd szerint: „Sietek tudomásodra hozni, hogy hozzám senki frakkot nem hozott, és így nincs alkalmam azt senkinek visszaadni. Valami tévedésnek kell fennforognia.” Nagypám ezt közli Ilonával.

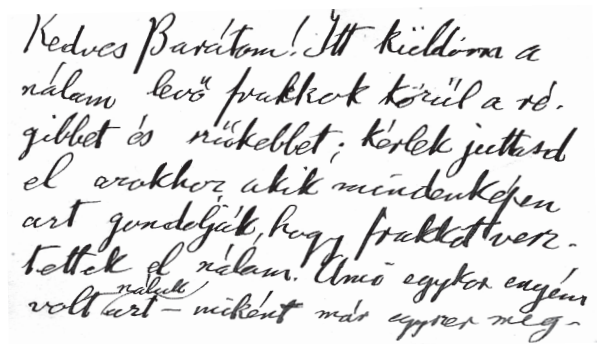
Ezután Geiza kutat és elemez. Március 5-én ír Elemérről a nagypámnak, közli, hogy mégis kapott két frakkot, és meg is vizsgálta őket. Megállapította, hogy „az egyik már szűk Baschtyr, a másik még jó Stovertól”. (Baschtyr és Stover pesti szabók voltak.) Geiza arra a következtetésre jutott, hogy mindkét frakk az övé – és mást nem kapott.

Ezután Ilona várt egy darabig (talán azért is, mert közben Pestre költözött, miután a kastélyt átvette a Közgazdasági Bank), de aztán visszatért a témához. 1931. szeptember 31-én Pestről írt a nagypámnak Becskerekre. A levél így indult: „Hiába várom a papa frakkját. Nem tudja, tisztelt Ügyvéd úr, hogy mi van vele?” Nagypám nem tudta. Ilona szerint Geiza a hibás: „Férjemet pontos embernek tudtam, [...] és így álmomban sem tudtam volna elképzelni, hogy ennyire rendetlen.”

Aztán 1932. február 8-án Ilona ismét ír a nagypámnak: „Mama rendületlenül várja a frakkot. Olyan nagyon öreg már szegény, érthető, hogy ragaszkodik hozzá...”

Feltételezem, hogy ezután Geiza és a nagypám megtárgyalták az ügyet – és ez nem tarthatott sokáig. Geiza úgy döntött, hogy a kapott frakkokból visszaad egyet, akárkié is. El is küldött egy frakkot a nagypámhoz,

hogy továbbítsa Ilonához és az anyjához. A csomagban volt egy névjegy is, és ennek hátlapján az eligazításul szolgáló üzenet. Ez megmaradt:

Kedves Barátom! Itt küldöm a
nálam lévő frakkok közül a ré-
gibbet és kisebbet; kérlek juttasd
el azokhoz akik mindenképen
arról gondolják, hogy frakkot vesz-
tettek el nálam. Amió egykor enyém
volt ^{naéjelt} azt - mihént már egyszer meg-

Szóval a régibb és szűkebb frakkot küldte el, hogy a nagyapám juttassa el „azokhoz, akik mindenképpen azt gondolják, hogy frakkot vesztek el nálam”.